

ANALİZ / ANALYSIS

Osmanlı'da Loncalar

Ottoman guilds: the loncas

Osmanlı döneminin zanaat ve ticaret örgütlenmeleri olan loncalar, yüzyıllar boyunca ekonominin büyük bir kısmını yönlendirdi. Her ne kadar günümüzde loncalar çoktan unutulduysa da günümüzün Kapalıçarşısı lonca geleneğini suuraltında taşıyor. Prof. Şevket Pamuk loncaları anlatıyor:

Loncas or Ottoman guilds ran most of the economic activity for centuries. Although now long forgotten, the Kapalıçarşı of today is subconsciously follows their trails. Prof. Şevket Pamuk analyses the guilds and loncas:

Kapitalizm öncesi toplumların durağan koşulları içinde loncaları, her şeyden önce üyelerine istikrar ve güvence sağlayan, bu amaçla da piyasa ve üretim koşullarını düzenlemeye ve denetlemeye çalışan meslek örgütleri olarak değerlendirmek gerekiyor. Bunun yanı sıra loncalar üyeleri arasında toplumsal dayanışma sağlamaya da önem verirdi. Loncalar yerel yönetimler üzerindeki siyasal güçleri sayesinde, herhangi bir üretim veya ticaret dalında kendileri dışında faaliyet gösterilmesinin yasaklanmasını sağlamış, bir anlamda tekel konumuna yükselmişlerdi. Loncaların tek iktisadi amacı tekelci konumlarını sürdürmek, üyelerini lonca dışından gelecek rekabetlere karşı korumak değildi.

Loncalar aynı zamanda üyelerini lonca içi rekabete karşı korumayı da amaçlıyorlardı. Lonca üyeleri arasında ortaya çıkabilecek farklılaşmanın önlenmesi ancak daha girişimci, kar ve birikim eğilimi güçlü üyelerin engellenmesiyle mümkün olabilirdi. Her üyenin loncanın toplam iş hacmi içindeki payını sabit tutabilmek amacıyla loncalar, hammaddelerin sağlanması ve üyeler arasında dağıtımından üretim koşullarına, çalışma saatlerinden çalışacak üye sayısına, ücret düzeylerinden üretilen metallerin niteliğine ve satış fiyatlarına kadar pek çok konuda ayrıntılı kurallar geliştirmişlerdi. Ortaçağ Avrupası kentlerinin iktisadi yaşamında loncaların çok önemli bir yeri vardı. Kent yönetimleri veya kent devletleri, hem üretime ve ticarete olan katkıları, hem ödedikleri vergiler, hem de sağladıkları siyasal destek nedeniyle loncaların varlıklarını sürdürmelerinden yanaydılar. Yerel yönetimler, loncaları ve onların tekelci konumlarını güçleri yettiği ölçüde desteklemişler, loncaların koydukları kural ve sınırlamaları yaşatmaya ve loncaların dışında ortaya çıkabilecek üretim faaliyetlerini engellemeye çalışmışlardır. Loncaların gelişmesi, yaygınlaşması ve çeşitlenmesi meta üretiminin yaygınlaşmasında, kentlerdeki üretim faaliyetlerinin, iş bölümünün, teknolojinin ve daha genel olarak üretici güçlerinin gelişmesinde belirli bir aşamayı yansıtmaktaydı. Ancak yüz-

Prof. Dr. Şevket Pamuk halen Boğaziçi Üniversitesi Rektör Yardımcılığı görevini sürdürüyor.

Prof. Dr. Şevket Pamuk is currently serving as Assistant Rector of Bosphorus University.

Guilds, given the static conditions of the societies before capitalism, should be evaluated as organisations of different professions which provide stability and security for its members while controlling and regulating market and production conditions. And at the same time, would attach a special importance to social solidarity between its members. As an example to this solidarity one can point out to the funds set up to assist those members in need. They, through their political power on local authorities, have managed to restrict either trading or production activities outside their body, establishing themselves as monopolies. The sole economic concern of the loncas indeed was not just to maintain their mo-

opolistic positions or to protect its members against competition from outsiders. They also sought to prevent competition within themselves. To do so the loncas would restrict its members from outgrowing the others. They had tight and detailed regulations on many aspects of their trade or production, mainly on provision and distribution of raw materials, working hours and conditions, sales prices, wages and quality. The loncas had a very important role in Medieval Europe. The townships demonstrated approval of the existence of the guilds because of their contribution to their tax revenues, provision of political support, and large share of involvement in production and trade. Thus the local authorities have backed up to the best of their ability, the monopolistic position of the guilds and have supported the rules and regulations set up by the guilds while obstructing any production or trade outside them. The development, differentiation and popularity of the guilds reflected a certain stage at the development of production activities, specialisation, technology and in general, powers of production in towns. But as centuries passed by, it was understood that this monopolistic structure shaping under the static conditions and restricting free competition in times previous to capitalism, was holding back the growth of the powers of production. Consequently it can be said that

yıllar geçtikçe, kapitalizm öncesinin durağan koşullarında biçimlenen bu tekelci yapıların, üretici güçlerin daha da fazla gelişmesini engellediği ortaya çıktı.

Osmanlı Loncaları

Osmanlı kentlerindeki zanaat ve ticaret loncaları iktisadi yaşamın temel eksenini durumundaydılar. Kent çarşısının her köşesinde bir lonca oluşmuş, her loncada da aynı mesleğe mensup esnaf bir araya gelmişti. Kentler büyüdükçe işbölümü ve uzmanlaşma da derinleşir, lonca sayısı artış gösterirdi. Örneğin Edirne gibi orta büyüklükte bir kentte 17. yüzyılda deri işleriyle uğraşan loncalar oldukça gelişmişti. Pabuççular, pasmakçılar (terlikçiler) ve çizmeciler ayrı ayrı loncalarda örgütlenmişlerdi. Örneğin, ünlü gezgin Evliya Çelebi, 17. yüzyılda İstanbul'da izlediği bir geçit resmini her zamanki renkli üslubuyla anlatırken, loncaları teker teker saymakta ve kent nüfusundan 260.000 kişinin sayıları 1.100'ü aşan loncanın üyesi olduğunu söylemektedir. Ancak, verilen bu sayılar karşısında Evliya Çelebi'nin sözünü ettiği loncaların bir bölümünü gerçek anlamda birer meslek örgütü olarak değil, kent nüfusunun devlet tarafından denetimi kolaylaştıran birer araç olarak yorumlamak daha doğru olacaktır. Loncalardaki temel ilişki usta-çırak ilişkisiydi. Genç yaşta işe başlayan çırak, ustalarının gözetimi ve katı disiplini altında, zanaatın kuşaktan kuşağa aktarılan inceliklerini öğrenirdi. Bir lonca ustasının yetiştirdiği çırakları kalfalığa terfi ettirmesi, ancak lonca yönetim kurulunun onayıyla mümkün olurdu. Loncaların en önemli işlevi olan denetim de ancak yüz yüze ilişkilerle yürütülüyordu. Loncanın temelindeki bu hiyerarşik ilişki, örgütün her düzeyine yansımıştı. Her meslek dalındaki ustalar kendi aralarından bir kişiyi lonca kurallarını uygulamak ve devletle olan ilişkileri yürütmek üzere kethüda seçerlerdi. Eğer bir grup usta bağlı oldukları loncadan ayrılarak yeni bir lonca kurmak isterlerse, bir kethüda seçerek yerel yargı işlerinden sorumlu kadiya başvururlardı. Lonca ustalarının bir kethüdayı yeniden seçmeleri de mümkündü. Ayrıca her loncanın başında, loncanın dinsel temsilcisi konumunda ve yönetim işleriyle uğraşmayan bir şeyh bulunurdu. Kentteki bütün kethüdaların üzerinde ise şehir kethüdası yer alırdı. Şehir kethüdası kentin diğer ileri gelenleriyle birlikte kenti ve kent çalışanlarını devlete karşı temsil ederdi. Lonca hiyerarşisinde kethüdadan sonra gelen ve loncanın işlerini yürüten üyeye yığıtbaşı denirdi. Deneyimli lonca üyeleri arasından seçilen yığıtbaşı, gerektiğinde kethüdanın görevlerini üstlenirdi. Yığıtbaşı, loncaya gerekli olan hammaddeleri piyasadan sağlar, bunları ustalara dağıtır, üretilen malların loncanın kalite standartlarına uygunluğunu denetler ve bu malları diğer loncalara veya dükkanlara teslim ederdi. Bu tür işlerde yeni ustalar arasından seçilen ve ehl-i hibre adı verilen bilirkişiler yığıtbaşına yardım ederler-

transformation of feudalism into capitalism advanced only at places where the economic and political powers of the guilds were limited or restricted.

Ottoman guilds

Both trade and craft guilds were the main axis of economic activity in Ottoman towns. There existed guilds in every corner of the market areas, and members of each craft came together under each one of these guilds. As these towns grew, specialisation and division of labour grew leading to the creation of even more guilds. For example, in the 17th Century, at a medium sized town like Edirne, the guilds involved in leather were organised under different guilds such as shoemakers, slippermakers or bootmakers. As an example to this situation one can quote the description of the famous Ottoman traveller Evliya Çelebi of a parade in Istanbul in the 17th Century as saying 260,000 people of the city was a member of 1,100 guilds that existed. However it would be more appropriate to consider these figures as an indication of the states interest in guilds to control the population of the city and not as—at least partially— organisations of trade and crafts.

The master-apprentice relationship constructed the basis of the guilds. Apprentices who started to work at very young ages would work under the supervision and strict discipline of their masters and would learn the fine skills of the crafts which were passed on to generations through this relationship. Promotion of an apprentice to the status of kalfa was subject to the approval of the guild's executive board. Such promotions would be marked with a "Wearing of the Apron" ceremony. Being the guilds most important function, regulation of the guilds were maintained through such face-to-face relationships. The hierarchy in the foundation of the guilds was reflected in every stage of the organisation. Masters in all professions would elect one of their fellow masters (kethüda) to ensure the observation of such regulations and to manage the relationship with the state. If a group of masters from a certain guild would decide to form their own guilds, they would yet again have to choose a representative to apply to the local judge (kadı). The masters of guilds had the right to re-elect the same representative. In addition, in every guild there existed a religious representative (şeyh) who had no other responsibilities. On top of all such representatives was the city representative (şehir kethüdası). Another position within the guild was a representative (yığıtbaşı) to implement the interior regulations who ranked below the master representative. Such a representative would be elected from among the experienced masters and would stand for the master representative whenever necessary.

The interior representative would supply and distribute the required raw materials, control the quality of the production, and deliver such products to the shops or other guilds. In such activities, expert

di. Daha büyük ve gelişmiş loncalarda ise bu görevliler loncanın fiili yönetim kurulunu oluştururdu. Kent düzeyindeki lonca hiyerarşisinin en önemli işlevlerinden biri de devletin loncalardan talep ettiği vergi yükümlülüklerini loncalar ve lonca ustaları arasında dağıtmak ve daha sonra bu vergileri toplayarak devlet temsilcilerine teslim etmektir. Esnaf loncalarının kar amacıyla üretimi ve üyeleri arasındaki rekabeti sınırlayıcı kurallarına rağmen, 16. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı loncalarının bir bölümünün içinde önemli iktisadi ve toplumsal farklılıklar ortaya çıkmıştı. Doğal olarak bu farklılıklar küçük kentlerde değil, pazar için üretim olanaklarının en geniş olduğu büyük kentlerde ve özellikle pazarlar için üretim yapan loncalarda görülmekteydi. İran'dan getirilen hammaddeyi işleyerek hem imparatorluk içindeki hem de imparatorluk dışındaki uzun mesafe pazarları için üretim yapan Bursa ipekli dokuma loncaları bu konuda en iyi örneklerden birini oluşturuyor. 1586 yılında İran Savaşları nedeniyle hammadde sıkıntısının baş göstermesi üzerine devletin yaptığı bir araştırmaya göre Bursa'daki 483 ipekli dokuma tezgahı 25 usta arasında paylaşılmıştı. Bu ustalar içinde birikimleri en sınırlı kalanların sahip olduğu tezgah sayısı 1 ile 10 arasında değişiyordu. Bunun yanı sıra 50-60 tezgah sahibi olan, bu tezgahlarda çalışan çırak ve kalfaların ücretlerini ödeyebilecek, gerekli hammaddeleri sağlayabilecek olanaklara sahip lonca ustaları da vardı. Bu zengin ustaların sermayeleri 2500-3000 Venedik altını olarak hesap edilmekteydi. Bursa'daki kadı sicillerinden 15. ve 16. yüzyıllarda ipekli dokuma dalındaki pek çok ustanın servetlerinin 1.000 Venedik altınına aştığı anlaşılmaktadır. Uzun mesafe pazarlarıyla kentli nüfusunun yanı sıra loncalar için kar ve birikim olanakları yaratan bir diğer unsur da saray ve özellikle orduyla donanmadan gelen talepti. Selanik'teki yünlü dokuma üretim dalı bu konudaki önemli örneklerden birini oluşturuyor. 15. yüzyıl sonlarında İspanya'daki Engizisyon'dan kaçan Sefardik Musevileri, Selanik'te yerleşerek bu üretim dalını canlandırmışlardı. Üretilen çuha yerel talebi karşıladığı gibi, Balkanlar'a ve hatta Tuna'nın kuzeyindeki alanlara ihraç edilmekteydi. Ancak üretimin en büyük bölümü Yeniçeri ordusu için İstanbul'a gönderilmekteydi.

15. ve 16. yüzyıllarda Selanik ve Bursa gibi uzak pazarlar için üretim yapan, kar ve birikim olanaklarının hızla genişlediği bir kentte bir yanda loncalara bağlı olarak çalışan, loncaların sınırlayıcı kurallarını kabullenen ustalar ile öte yanda loncalara girmek isteyen veya lonca üyesi olduğu halde, loncalar dışına çıkarak daha fazla üretim yapmak, daha fazla kar etmek isteyen sermayedarlar arasında sürtüşmelerin çıkması kaçınılmazdı. Nitekim Bursa'daki ipekli dokuma pazarı genişledikçe, büyüyen pastadan pay kapmaya çalışan yeni üreticilerin, loncaların izni olmadan üretim yapanların sayılarının arttığını biliyoruz. Bunun üzerine, loncalara bağlı olan ve çıkarları sarsılan ustalar lonca kurallarının çiğnendiği savıyla merkezi devlete başvurmaya başladılar. Bu durumda merkezi devlet varolan lonca hiyerarşisinden yana tavır aldı. Loncalar dışındaki üreticilerin loncalara girmeleri veya üretimi loncalar dışında örgütlemeleri engellendi. Böylece merkezi devlet loncaların ve lonca ustalarının tekeli konularını desteklemiş oluyordu. ■

representatives (ehl-i hibre) selected from among new masters would assist the interior representative. Such experts played a vital role in guilds such as silk weaving which required intense quality control and expertise. In larger and sophisticated guilds these experts actually formed the management board. The most important function however, of hierarchy of the guilds at the city level was to allocate shares of the tax burden set out by the state among the guilds and their masters and to collect and deliver to the state such collections.

Despite the effort of the guilds to restrict competition among members and control the production, some guilds already had economic and social differences by the beginning of the 16th Century. Such differences existed not in small towns but larger cities in which the guilds produced for larger markets.

One of the best examples of this situation is Bursa silk weavers guilds which produced silk fabrics from Persian yarn and sold it within the empire and outside the empire to far away markets. A survey conducted by the state when silk yarn could no longer be imported due to the Ottoman-Iran war of 1586, showed that 483 silk looms in Bursa were shared between 25 masters. Among these masters some had only one to ten looms. There existed on the other hand masters who were capable of running and financing of wages and raw material costs of 50 to 60 looms. The capitals of such masters were estimated at around 2,500 to 3,000 Venetian gold coins. It is understood from justice records that in the 15th and 16th Centuries capitals of most of the masters in Bursa involved in silk weaving was already in excess of 1,000 Venetian gold coins. Apart from overseas markets and large city markets, the demands of the palace, especially those of the army and the navy constituted yet another important source of revenue for the accumulation of wealth of the guilds. The wool weaving industry in Thessaloniki sets a very good example of this situation. The Sephardic Jews who escaped from the atrocities of 15th Century Inquisitions in Spain established themselves in this city as wool weavers revitalising this industry. The felt produced here accommodated the local demand and was exported to the Balkans and even beyond the Danube River. But the largest proportion of the production was sent to Istanbul for use by the Janissaries.

In the 15th and 16th Centuries it was inevitable that frictions would develop between those guilds whose masters have accepted to work under strict regulations and those who either had not been able to join a guild or those who had joined a guild but continue production outside the guild to increase their profits and capitals. We know that in Bursa as the market for silk fabrics expanded, the numbers of manufacturers in that industry who were after a larger slice of the cake were and thus produced outside the guilds, was steadily increasing. Consequently, the disturbed masters of the trade and manufacturing guilds applied to the Ottoman central government claiming masters outside the guilds were violating the rules of the guilds. Eventually the inevitable happened and the central state sided up with the guild hierarchy. Such manufacturers were barred from entering guilds and disallowed to form any organisations outside the guilds themselves. Thus the Ottoman central government was giving approval to the monopolistic position the guilds already held and enjoyed. ■

